

ПРО ДЕЯКІ СОЦІАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

У динаміці представлені кілька соціальних показників, які певною мірою впливають на безпеку державного устрою України. Досліджена існуюча несумісність індивідуальних цінностей і певних соціальних дій, які впроваджуються урядом як державно значущі в розвитку української економіки.

В динамике представлены несколько социальных показателей, которые в определенной степени влияют на безопасность государственного устройства Украины. Исследована существующая несовместимость индивидуальных ценностей и определенных социальных действий, которые правительство реализует как государственно значимые в развитии украинской экономики.

Some social indicators are presented in dynamics, which to some extent affect the safety of the state system of Ukraine. The existing incompatibility of individual values and certain social activities that are implemented by the government as being of national importance in the development of the Ukrainian economy is investigated.

Ключові слова: національна безпека, індивідуальні цінності, територіальна цілісність держави.

Ключевые слова: национальная безопасность, личностные ценности, территориальная целостность государства.

Keywords: national security, personal values, territorial integrity of the state.

Після проголошення України незалежною державою в суспільстві виникла ситуація, котра стає типовою для деяких держав пострадянського Союзу, – повного та безповоротного усвідомлення громадянами свого нового статусу – громадянин незалежної держави. Незалежної не тільки де-юре, а й де-факто, оскільки цим статусом пишаться

Розділ третій

сьогодні майже 61% громадян України; так, не всі, але більше половини громадян і відчутний стрибок щодо цього показника країна зробила в цьому, 2014 році. За всі роки незалежності цей показник не перевищував 50% і торік становив 42,7%. Безперечно, стрибок 18,3% пояснюється не тільки антиросійською риторикою Парламенту, всіх українських ЗМІ і відключенням російських телеканалів, а й безпрецедентними подіями, що відбуваються у нас у країні: перехід Криму до складу Росії і, як наслідок, реальна війна на Донбасі. Відтак лише 18,2% жителів Донбасу пишуться тим, що вони є громадяни України (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка відповідей на запитання “Якою мірою Ви пишастесь тим, що є громадянином України”

	2012 (%)	2013 (%)	2014 (%)	Жителі Донбасу 2014 (%)
Зовсім не пишастесь	7,9	9,3	5,1	11,3
Скоріше не пишастесь	14,1	15,5	6,0	13,9
Важко сказати	35,3	27,5	28,2	56,5
Скоріше пишастесь	35,0	38,1	36,8	13,9
Дуже пишастесь	7,7	9,6	23,9	4,3

Як свідчать дані, 2014 р. продемонстрував найбільш високий показник національної самоідентифікації, і якщо у 2013 р. майже чверть населення України (24,8%) не ідентифікувало себе з Україною, то у 2014 р. їх залишилось лише 11,1% (по Україні); але серед жителів Донбасу таких – 25,2%, що більш як удвічі перевищує середній показник, що був зафіксований по Україні!

У даному випадку маємо констатувати той факт, що українське суспільство є поляризованим. І було б надто просто сприймати цей розділ виключно за зовнішніми територіальними ознаками: Захід і Центр – проти Сходу та Південного Сходу. Причиною такого протистояння є зовсім не відмінності в перевагах електорату “помаранчевих” або “біло-блакитних” політиків. Це лише наслідок,

справжні причини залягають набагато глибше і сягають корінням в історію. І дуже прикро, що наші політики за всі роки побудови нової незалежної України так і не зрозуміли, що злагоду між Сходом і Заходом треба шукати не стільки в мові й культурі, – саме вони зазнали найбільшого змішування і асиміляції, а в порозумінні ментальності громадян Сходу і Заходу, пошуком тих спільних позицій у сприйманні культурних цінностей кожної зі сторін, які б об'єднували наших громадян, громадян однієї держави. І наявність 56,5% жителів Донбасу, яким важко відповісти на запитання про свою гідність бути громадянином України, це є той тонкий прошарок нашого суспільства, на який владним структурам необхідно звернути особливу увагу.

На нашу думку, якби наші владники – Президент, Прем'єр, міністри – брали приклад з англійських владників і після заяви сепаратистів про бажання бути самостійними поїхали до Донбасу не зі зброєю, а з наміром сісти за стіл переговорів, то ці люди (56,5%) були б тим каталізатором, який повернув би процес співвідношення влади і Донбасу в мирне русло і держава unikнула б цієї кривавої бійні. У результаті маємо руйнацію не тільки інфраструктури двох економічно потужних областей, а й руйнування духовної єдності одного народу. Це згубний шлях для будь-якої держави, але для держави, яка перебуває в пошуку свого шляху розвитку, розривається між Сходом і Заходом, відсутність духовного єднання – це катастрофічний глухий кут. Тому перші дії новообраного Президента України мали бути спрямовані на негайну зупинку бойових дій, налагодження мирного переговорного процесу на Донбасі, що відповідало б його передвиборній програмі. Обраний 25 травня 2014 р. Президент лише 28 вересня публічно заявив, що конфлікт на Донбасі можна врегулювати тільки шляхом діалогу про мир і оприлюднив свою програму реформ “Україна 2020” та має сподівання, що у 2020 р. 90% населення пишатиметься Україною. Час покаже, наскільки реальною є надія Президента. Але якщо сьогодні таких українців, які пишються своїм гро-

мадянством, – 60,8%, і цей рівень зріс на 13,1% порівняно з минулим (2013) роком за рахунок виниклої небезпеки державі і бойового захисту її територіальної цілісності, то завдяки яким діям державного рівня можна зробити стрибок на 30%? Україні як державі вельми потрібна об'єднуюча суспільство ідея.

Монолітність і повна згуртованість суспільства виникне тільки тоді, коли Президент як лідер, обраний усім народом, буде виразником ідеї, що об'єднає всі верстви суспільства. Поки що такої запрограмованої ідеї ми не маємо, навпаки, те, що відбувається в державі, призвело до того, що “за перше півріччя 2014-го кількість українців, які попросили притулку в 44 розвинених країнах світу, зросла на 490% порівняно з аналогічним періодом 2013 року”[1].

Сприйняття більшістю громадян державної політико-економічної програми розвитку є необхідною передумовою успіху її впровадження... Але, незважаючи на понад 23-річний строк відмови від комуністичної та соціалістичної ідеології, ми досі не маємо в Україні сформульованої, пострадянської ідеології розвитку. Тому не дивно, що моніторинг 2014 р. засвідчив, що прихильників соціалізму ми маємо поки що все ж таки більше, ніж прихильників капіталізму (15,7% проти 13,6% відповідно). І це незважаючи на те, що протягом 23-х років постійно паплюжитья соціалістичне минуле.

Можна припустити, що основними прихильниками нового (капіталістичного) шляху розвитку держави є її майбутнє – молодь. Це так, оскільки серед молоді кількість прибічників капіталізму трохи зросла, але тут треба зауважити, що деяке зростання за два роки у цьому напрямі не можна назвати суттєвим, (2%), так само 12,3 % загалом не можна назвати домінуючим показником (табл. 2). Ідея соціалізму теж втратила свої перспективи для розвитку, прихильниками цієї ідеології є переважно громадяни старшого віку; серед молоді прихильників ідеології соціалізму поменшало і вони практично зрівнялися з прихильниками капіталізму. Таким чином, можна зазначити, що особли-

вого фундаменту для побудови капіталістичного суспільства в Україні не створено і тому підстав про перспективність цього курсу для України ще немає, втім, так само, як і про відновлення ідеї соціалізму.

Яку ідею, яка могла б об'єднати наше суспільство, необхідно прийняти за базову в побудові ідеології майбутнього? Ідею відродження соціалізму? Ні, її час минув! Ідею побудови капіталізму? Теж ні, як бачимо суспільство ще не готове до сприйняття цього шляху розвитку! Ідея

Таблиця 2

**Підтримка прихильників соціалізму/
капіталізму залежно від віку (%)**

Вік	Соціалізму		Капіталізму		І тих, і тих, аби не конфліктували		Не підтримую жодних з них		Важко відповісти	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014
18–29 років	14,3	10,9	10,1	12,3	17,1	20,6	32,3	28,9	24,7	26,0
30–55 років	17,7	13,2	10,5	15,2	22,6	27,5	28,8	23,3	19,2	19,3
56 і більше	37,9	22,7	5,3	11,7	16,9	25,8	20,0	22,0	18,0	16,3

християнства як духовно об'єднуюча всі слов'янські народи теж зазнала розколу в своїх лавах і шляхів до примирення не спостерігається. Тому відсутність консенсусу у визначенні базових цінностей і цілей, з яких формується єдиний соціальний проект країни, призвела до зростання ризику для процесу державотворення. Нормативним ідеалом нашого суспільства стало виживання, що приводить до високого рівня соціального ризику. Силовий характер організації соціального простору, домінування сили над правом, панування примушення, дефіцит справді вільного вибору в поєднанні з демократичною фразеологією формують цинізм суспільного світогляду, супутню йому апатію і соціальний песимізм. Майже половина громадян України, 49,6%, не підтримують ніякої ідеології розвитку суспільства; а чверть – 25,6% – напряду висловилися – “аби не

конфліктували”. Такий результат свідчить про байдуже ставлення громадян України до якихось ідеологій. Байдужість до будь-якої ідеології є яскравою ознакою соціально-політичного стану сучасної України. Відсутність сприятливого соціального поля щодо сприйняття будь-якої ідеології ставить під великий сумнів реалізацію програмної реформи Президента по об’єднанню українського суспільства до 2020 р.

У суспільстві панують страх і тривожність, майже чверть(!) громадян України – 23,6% – на запитання “Які почуття виникають у Вас, коли Ви думаєте про майбутнє України” відповіли – страх і 44,5% – тривога (доклад. див. табл. 3)!

Таблиця 3

Почуття, які виникають у громадян України,
коли вони думають про: (%)

Почуття	Майбутнє України		Своє майбутнє	
	2010	2014	2012	2014
Тривога	29,1	44,5	26,4	40,0
Страх	16,4	23,6	13,0	18,2

Як свідчать дані, за два роки рівень страху і тривоги серед громадян значно зріс. При цьому слід зазначити, що за майбутнє України громадяни більше переживають, ніж за своє особисте. Такий факт свідчить про наявність прямої кореляції з відчуттям гордості у українців за свою належність до України, про що ми зауважили на початку статті.

Зростання невпевненості й страхів призводить до формування нормативного ідеалу, орієнтованого не на розвиток, а на безпеку. Підтримання безпеки, збереження статус-кво стає основним завданням суспільства ризику, але правителі забувають, що чим невпевненіше відчувається пересічний громадянин, тим більше у нього бажання мати на чолі держави “сильну руку”, яка знизить б рівень ризику і зміцнить б слабшаючий порядок у суспільстві. Така тенденція є дуже небезпечною... Демократичні ідеї дедалі більш виявляються дискредитованими, стрімко

втрачаючи популярність у масах. Зате авторитетнішими стають дії силових відомств і структур. Однак у даному випадку слід брати до уваги, що причинами соціальних конфліктів може виявитися несумісність інтересів і цілей відповідних соціальних груп. На наявність цієї причини свого часу вказували Е.Дюркгейм і Т.Парсонс.

Несумісність індивідуальних і суспільних цінностей пояснюється ще й тим, що в кожного індивіда є набір ціннісних орієнтацій щодо найбільш значущих сторін соціального життя, які стосуються його особисто. І тому при задоволенні потреб одних груп виникають перешкоди, створювані іншими групами. При цьому проявляються протилежні ціннісні орієнтації, які й стають причиною конфлікту. Наприклад, різне ставлення до власності: одні вважають, що великі підприємства повинні бути державною власністю, – 54,7%, інші виступають за їх приватну власність – 20%; ставлення до мови: одні вважають, що російській мові треба надати статус офіційної, – 32,2%, інші в цьому питанні обстоюють позицію, що тільки українська мова повинна бути офіційною, – 49,7%. Такі значні розбіжності в основоположних питаннях побудови згоди в суспільстві приводять до конфліктних ситуацій, що послаблює державний устрій. І мудрість політичних лідерів полягає в тому, щоб не розводити ці групи по різні сторони, створюючи ще більшу тріщину, а виробити такий курс розвитку країни, який би об'єднував їх на виконання єдиних завдань, об'єднував ці різні на перший погляд групи, але єдині насамперед тому, що живуть вони в одній країні.

І все ж таки пострадянський політико-економічний курс незалежної України іноді явно, іноді приховано, всупереч громадській думці був прийнятий на розвиток капіталістичної лібералізації економіки, що відповідно зумовлює розширення свободи економічної діяльності, повне або часткове зняття політичних, юридичних та адміністративних обмежень приватної ініціативи. Ці процеси ведуть до підвищення кількості й ролі ефективних, тобто відповідальних перед державою, власників. Але де

ми можемо спостерігати відповідальних власників у пост-радянський період? Коли і де вони могли бути виховані? Процеси, що розгортаються у нашому суспільстві, та і в інших країнах пострадянського суспільства, свідчать про протилежне – економічний потенціал держави опинився у власності декількох великих власників (олігархів), яким байдуже до проблем держави з її соціальним захистом, пенсійним забезпеченням, розвинутою інфраструктурою та інше. Головне для них – це прибуток, і чим більший, тим краще. Лібералізм за своєю ідеологічною основою був покликаний створювати рівні умови щодо розкриття здібностей, економічної ініціативи та заповзятливості людей. Для цього на першому етапі було впроваджено лібералізацію цін, широкомасштабну приватизацію державної власності, навіть тих об'єктів, які приносили (і приносять на час приватизації) значний прибуток державі. Таким чином, впроваджувалось кардинальне зниження (іноді варто сказати – знищення) ролі держави в економічному житті. Але світовий досвід свідчить про підвищення ролі держави у функціонуванні національної економіки країни, особливо в період подолання кризових явищ. Саме держава виступає гарантом забезпечення існування свободи конкуренції та розвитку ринкових відносин і коли ринковий механізм, заснований на вільній конкуренції, потребує коригування, здійснити це може тільки держава. За всі роки проведення моніторингу ліберальний шлях розвитку економіки підтримувало не більше 9% (максимум, зафіксований цього року). Явно протилежний шлях розвитку – повернення до планової економіки, яка ґрунтується на повному державному обліку й контролі, висловлювалися за всі роки моніторингу в середньому близько 30% громадян; цього року 26,5% менше, ніж в інші роки, але це все ж таки чверть населення України! При цьому слід мати на увазі, що в суспільстві майже повністю знищені ті мінімальні соціально-економічні гарантії, що існували за радянських часів. Новопроголошена держава виявилася неспроможною забезпечити безкризову

соціально-економічну трансформацію, підтримати гідні умови життя багатьох своїх громадян, гарантувати рівність прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Тому, як підсумок, треба зазначити, що сьогодні більшість громадян (42,4%) України не задоволені загалом своїм становищем у суспільстві. Але, незважаючи на те, що цей показник виявився нижчим, ніж у 2010 р. – 46,9%, у 2012 р. – 51,2%, стверджувати, що соціально-політична ситуація сьогодні дуже напружена тільки завдяки невдалим соціально-економічним реформам, це нічого не сказати. Динаміку негативної політичної ситуації в Україні можна простежити в *таблиці 4*.

Таблиця 4
Оцінка негативної політичної ситуації в Україні (%)

Оцінка	2010	2012	2013	2014
Напружена	61,1	58,5	57,9	40,8
Критична, вибуховонебезпечна	11,1	17,2	19,3	55,4

Як бачимо, респонденти цього року показали, наскільки небезпечна політична ситуація склалася в Україні, – з 2010 р. ступінь критичності і вибухонебезпечності політичної ситуації, за оцінками респондентів, постійно зростала і до 2014 р. досягла свого піку, майже втричі (!) перебиваючи показник минулих років. Це дуже сумно і небезпечно як для держави, так і кожного громадянина. Сумно тому, що в країні розпочалась війна з сусідом, з яким ми віками жили як брати. Небезпечно тому, що ця війна з великою вірогідністю може призвести до переформування України як держави.

Література

1. *Українці почали масово просити притулку в різних країнах* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.bigmir.net/ukraine/848190-Ukraincy-nachali-massovo-prosit-ubezhichshe-razvityh-stranah?utm_medium=informer&utm_campaign=Bigmir_at_liga&utm_source=liga.net